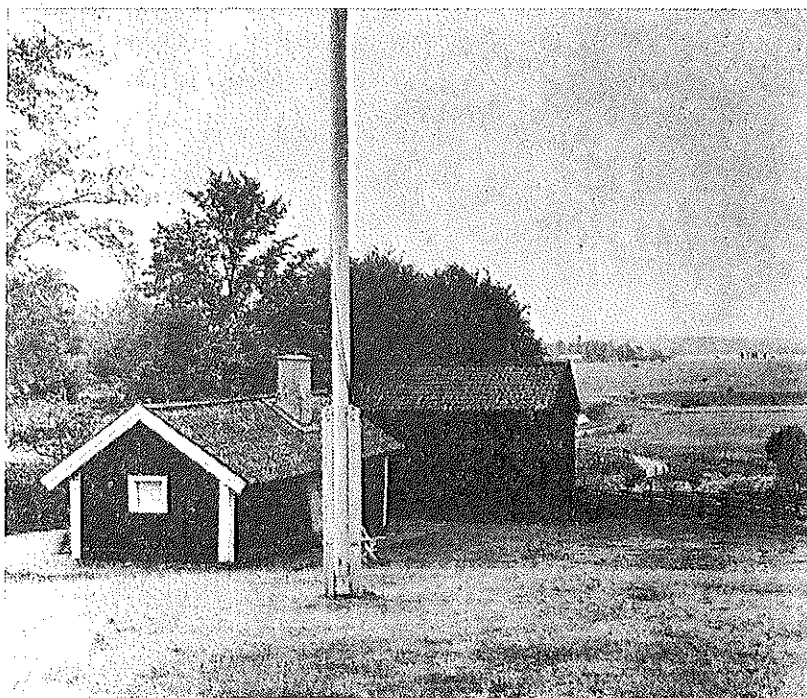
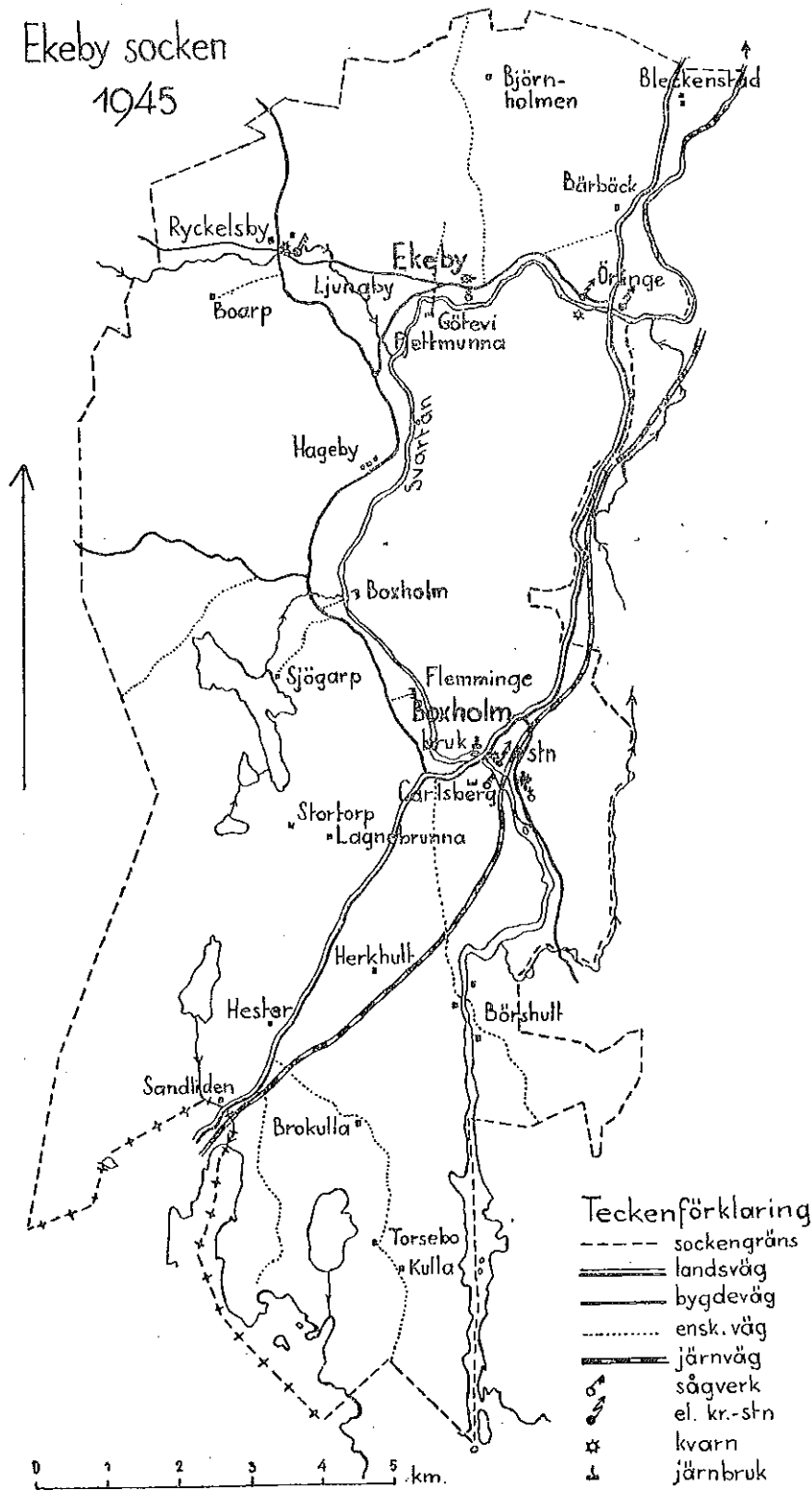

Skriftserie utgiven genom Ekeby Hembygds- och Fornminnesförening

Ur Ekeby sockens hävder

Ekeby socken 1945

- Teckenförklaring**
- sockengräns
  - == landsväg
  - bygdeväg
  - ..... ensk. väg
  - järnväg
  - ⚡ el. kr.-stn
  - ✕ kvarn
  - ⚓ järnbruk

UR EKEBY SOCKENS HÄVDER

SKRIFTSERIE

UTGIVEN GENOM

EKEBY HEMBYGDS- OCH
FORNMINNESFÖRENING

KISA 1969
AB Kisa-Tryckeriet 23709

ETT LITET FÖRORD.

Hos styrelsen för Ekeby Hembygds- och Fornminnesförening har den tanken framkommit, att man borde låta trycka och utgiva små hembygdsböcker eller rättare hembygdshäften. I dessa skulle det enkelt och utan stora anspråk och later berättas om vårt Ekeby i gamla tider. Detta vore ju också helt i samklang med hembygdsföreningens ändamål, vilket är dels att inom Ekeby socken sprida kännedom om samt verka för bevarande av socknens kulturhistoriska värden, ävensom för vad i övrigt är ägnat att belysa sockenbefolkningens liv och verksamhet under gångna tider, dels att hos ortens befolkning väcka och bevara intresset för gammalt och fornt.

Undertecknad har fått i uppdrag att skriva det första häftet i serien. Det behandlar till största delen mycket gamla tider och förhållanden. Men det är givetvis endast vissa delar av Ekeby gamla hävder, som här samlats. Det kommer helt visst längre fram nya häften, som behandla andra sidor av socknens äldsta historia, så långt vi känna den. Så t. ex. finns just ingenting i detta första häfte nämnt om vår kyrka från tidig medeltid. Men det är ej blott de äldsta tiderna, som skola komma ifråga; även senare tider och förhållanden komma att få sin beskrivning. Meningen är emellertid icke, att dessa hembygdshäften skola ge en systematisk, kronologisk och strängt genomförd sockenbeskrivning, häfte efter häfte. Vad som avses är, att dessa småskrifter tillsammans skola bli ett icke föraktligt hembygdsbibliotek och ge en icke ringa kunskap om hembygden, om fädernas liv och verk och om sammanhanget mellan det gamla Ekeby och det nutida. Säkert är en sådan kun-

skap god och hälsosam. Säkert kan den ge nya ögon, nya värden, nytt pliktmedvetande och ny, god hemkänsla.

Ekeby Hembygds- och Fornminnesförening firar i år sitt 15-årsjubileum. Det är visserligen inget stort jubileum, allraminst för en fornminnesförening. Men det är dock en liten milstolpe på vägen. Och då nu utgivandet av de häften, som en gång tillsammans skola ge en såvitt möjligt allsidig sockenbeskrivning, tar sin början under detta jubileumsår, så återstår att önska, att när föreningen firar t. ex. 30-årsjubileum, redan åtskilliga hembygdshäften skola ha blivit tryckta, spridda och lästa runt om i våra bygder och byar. Då skulle den känna glädje över att också på detta sätt ha fått vara med om att väcka och bevara intresset för gammalt och fornt.

Ekeby i maj 1945.

På Ekeby Hembygds- och Fornminnesförenings vägnar:

Nils Johansson.

Komminister.

NÅGOT OM SOCKNEN OCH SOCKENGRÄNSERNA.

Ordet socken lär komma av "sokna", som betyder "söka sig tillsammans". Det område, inom vilket människor sökte sig till samma kyrka, blev en socken. Alltså är denna viktiga enhet, socknen, en följd av kristendomens segertåg i vårt land. Den första gemensamma sockenangelägenheten var att bygga en kyrka. Denna första angelägenhet följdes snart av flera. Socken blev en enhet, och alla, som bodde där kände, att de hörde tillsammans.

Då Ekeby kyrka byggdes mycket tidigt, sannolikt på 1100-talet, kunna vi med skäl påstå, att vår socken är gammal och vördnadsbjudande. Hur har den fått sitt namn? Svaret är enkelt: namnet hänger ihop med den rikliga förekomsten av ekar i denna trakt. Gamla handlingar betyga, att särskilt ekdungarna på "Ekeby sköna slätt", d. v. s. i trakten av kyrkan, tilldrogo sig uppmärksamheten och kommo att ge namn åt hela socknen. Vanligen skrevs dock namnet fordom Egby. För att riktigt kunna skilja vår socken från Ekeby vid sjön Boren (Ekebyborna), brukades också namnet Ekeby-Holaved (Egby-Holavid m. fl. stavningar). Men även ett tredje namn kunde förekomma: Ekeby-Rinna eller Egbyrinna. Rinna församling, som veterligen aldrig haft egen kyrkoherde, torde ända från sin uppkomst som annex ha tillhört Ekeby.

Nils Curman, som var kyrkoherde i Ekeby 1750—1781, skriver om den äldsta odlingen och bebyggelsen bl. a. följande "Då Holaveden var en ryslig ödemark, där Rövaretorp och Tjufarp torde ha varit bland de första nybyggen och mer än tre mils olägenheter trötade dem, som därigenom reste åt behagligare orter, funno de förmodligen nöjaktiga viloställen uti de gårdar, som ligga på Ekeby sköna slätt. Övervuxen med lövträd och barrskog, lovade den redan odlaren mer än andra ställen. Här byggdes och hävdades emellan ekar, som fäste uppmärksamheten. Det var snart ett nöjaktigt härberge för resande. Guds första sändebud funno här människor, som läto bekväma sig till Hans dyrkan och spridde Hans kännedom. Så synes Ekeby församling hava blivit börjad."

Typiskt för Ekeby (liksom för övriga socknar däromkring) är just detta, att kyrkan ligger i den tidigast odlade delen, i norr. I riktningen norr-söder har socknen stor utsträckning, men "kärnan"

måste från början ha varit den norra, mera lättillgängliga och slättartade delen. Där byggdes kyrkan, och därifrån trängde bebyggelsen och odlingen vidare mot skogsbygden i söder, helt visst i första rummet utmed dalgångarna.

Då natur, bebyggelse, vägar o. d. torde komma att närmare beröras i annat sammanhang under denna skriftseries gång, kunna vi nu övergå till frågan om sockengränserna.

Ekeby har icke alltid haft samma gränser och icke alltid omfattat samma område. I våra dagar gränsar socknen i v. och nv. till Rinna, i n. till Hogstad och Mjölby, i ö. till Åsbo och Blåvik, i s. till Säby och Blåvik. Men fordom hörde också större delen av det nuvarande Blåvik till Ekeby socken. Blåviks församling bildades först 1866 av delar från Ekeby och Torpa. Blåviks kyrka var färdig 1872, och präst anställdes 1878. Hedern av socknens bildande tillkommer helt och hållet fältkamrer Bergman på Boarp (för att låna A. Ridderstads ord), vilken skänkte plats för kyrka, kyrkogård, socken- och skolhusbyggnad, 1/2 mtl Kopparhult till prästbostad, 5.000 kr. till kyrkobyggnad samt 3.000 kr. som bidrag till prästlön. De hemman och lägenheter, som sålunda avcöndrades från Ekeby och lades till det nyblivna Blåvik voro: Arrebo, Bösebo, Eklabo, Fiskevik, Stekanäs, Övre och Nedre Andersbo, Blåvik, Tingkullanäs, Bygget eller Uddarp och Trimplamo. Denna minskning av Ekeby vidsträckta socken var säkert ej obehövlig. Det fanns förut Ekeby-bor, som hade tre mil till sin kyrka.

Sedermera ha många och långa utredningar beträffande förhållandet mellan Ekeby och Åsbo sett dagens ljus. Till de gamla centralpunkterna, kyrkorna, har med tiden kommit ännu en, belägen på gränsen mellan de båda socknarna, nämligen Boxholm. Sedan Boxholms bruk 1754 anlagts, har det ständigt alltmer utvecklats. Ett stort samhälle uppstod, vilket låg inom både Ekeby och Åsbo. Boxholm fick kyrka 1897, bekostad av Boxholms A.-B. Den låg i Åsbo socken. Här är icke platsen att gå in på alla utredningar och förslag till indelningsändringar. Slutet blev emellertid, att Kungl. Maj:t förordnade följande att gälla fr. o. m. 1927: Sättrarp, Timmerö Norra, Bjursdalen, Bocketorp, Gropen och Hultet överflyttades från Åsbo till Ekeby; Jordmålen eller Perstorp överflyttades från Åsbo till Blåvik; Ekeby församling delades i ett södra och ett norra kyrkohöfööringsdistrikt. Detta innebar en väsentlig ökning av Ekeby

Öringe hällkista vid utgrävningen 1907.

areal och framförallt folkmängd. I det från Åsbo till Ekeby överflyttade området bodde 750 personer. Så fick vår socken de gränser och det utseende, det nu har på kartan. Folkmängden den 1 jan. 1945 var 4.063. Arealen är 111,74 kvkm.

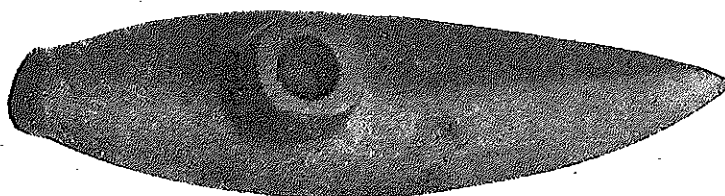
GAMMALT OCH FORNT, SÄGNER OCH MINNEN.

Vilket är Ekeby märkligaste och intressantaste fornminne? Det torde nog hällkistan i Öringe vara. Ändå är det säkert många Ekebybor, som varken sett denna stenåldersgrav eller tänkt på, vad den vittnar om. Till en del har väl detta förhållande också sin förklaring. Ty hällkistan ligger litet i skymundan på en till synes ganska omotiverad plats och verkar numera på intet sätt imponerande. Det är icke mycket av den, som märks ovan jord. Men om dessa stenar kunde tala . . .

Hällkistan är belägen i en åker, ungefär 150 m. norr om "Molandersgården", strax ovanför dess ladugård. Denna åker har förr varit en med småskog bevuxen hage och uppodlades omkring 1880. Harv och plog hade nog tidigare haft kännning med stenarna kring graven, men först 1907 upptäcktes på allvar hällkistan. Den blev samma år undersökt av dåvarande riksantikvarien Montelius. Graven ligger i norr-söder och är bildad av resta granithällar. Den är delad i två rum, nämligen en gravkammare och en till denna ledande, smalare gång. Skiljeväggen mellan dem utgöres av två mindre hällar, som urhuggits så, att de, ställda på varandra, tillsammans bilda ett stort, ovalt hål. Gravkammarens längd är 2,18 m. och dess bredd 1,42 m. Gången är 2,59 m. lång och 0,82 m. bred. Hällarnas största höjd är omkring 1,30 m. och deras tjocklek 0,22 m. Några hällar saknas dock. I graven fanns endast obetydliga lämningar av ben. Däremot påträffades några föremål, som nedlagts vid de dödas sida: två dolkar, två mindre spjutspetsar och en flisa, alltsammans av flinta. Fyndet förvaras i Statens Historiska Museum. Sedan hällkistan sålunda undersökts, täcktes den delvis med jord för att väggarna ej skulle rubbas eller falla omkull. Detta är anledningen till, att den nu verkar så liten och oansenlig.

Hur gammal kan då Öringe hällkista vara? Montelius anser, att den härstammar från tiden omkring 2000 år före Kristi födelse. Den skulle alltså vara c:a 4000 år. En imponerande ålder! Vi skulle då i denna hällkista äga ett märkligt vittnesbörd därom, att nuvarande Ekeby socken varit bebyggd för 4000 år sedan. Och inte bara detta,

utan vi kunna även dra den slutsatsen, att här bodde då en fast befolkning, som nått ett visst välstånd och kunde presteras en gemensam, ordnad samverkan. Ty "alla våra tekniska hjälpmedel voro okända för stenåldersfolket. Likväl ha de förmått lösgöra hällarna och blocken ur berget, forsla dem till byggnadsplatsen och utan särskilt bindemedel foga dem samman så fast och väl, att gravbyggnaden trotsat årtusenden. Detta arbete har krävt samverkan av ett större arbetslag. Det förutsätter ett visst mått av välstånd, ty först när bekymren för livsuppehållet äro stillade, kan ett arbete så utan all vinning komma ifråga. Befolkningen måste också vara någorlunda bofast, ty kringströvande skaror kunna knappast förmås till det tunga, årslånga arbetet och ha ej heller något intresse därav. För den bofasta stammen däremot blev gravbyggnaden en medelpunkt."

Den 4000-åriga yxan.

Vi ha emellertid flera stenåldersfynd, som i ålder torde kunna mäta sig med hällkistan. I hembygdsstugans samlingar finns t. ex. en stenyxa, som man gott kan vara en smula stolt över. Den hittades så sent som 1932 under schaktningsarbeten vid Svartåvallen, idrottsplatsen i Boxholm. Det är en utomordentligt vacker sak, en stridsyxan i båtform. Sakkunskapen har uppskattat dess ålder till 4000 år. Vördnadsvärda fornminnen, som nu funnit en fristad i vår hembygdsstuga, äro också en stenyxa och en stenmejsel, vilka hittats i St. Målen, en flintdolk från Storängen och en stenyxa från Askebo. Men dessutom ha inom vår socken ett större antal stenyxor hittats både här och där, allt vittnande om gammal bygd och gammal bebyggelse.

I jämförelse med så ärevördiga fornminnen som de ovan omtalade är väl runstenen att betrakta nästan som en ungdom. Annars har ju även en runsten ganska många år på nacken. Våra runstenar härstammar i allmänhet från 1000-talet efter Kristi födelse. Omkring

1000 år skulle alltså de fyra runstenar, som numera stå på Ekeby kyrkogård, kunna vara. Från våra fäder i svunnen tid, den som i historien kallas vikingatiden, förmedla de en hälsning, som förvisso ej heller är att förakta. Om våra fyra runstenars ursprungliga plats och om deras öden genom tiderna, känna vi ej mycket till. Nu stå de där bredvid varandra i kyrkans hägn, och vad de säga oss genom mödosamt uthuggna runor är följande: 1) "Sirkir reste denna sten efter Karna," 2) "Svena gjorde denna bro efter Övind, sin broder. Han blev västerut död på Värings skepp," 3) "N. N. och Toste och Toke, bröderna (lätto resa denna sten) efter Torgöt, sin fader." Den fjärde stenen är ett fragment och innehåller endast några få runor. Det har dessutom funnits en runsten på 'Dala ägor,' vilken skulle ha ägt denna inskrift: "Loke reste denna sten efter sin broder Aune." Den stenen är emellertid sedan länge försvunnen.

Runstenarna å Ekeby kyrkogård.

Ekeby är rikt på stensättningar, högar och kummel. Åtskilligt har ändå under tidernas lopp blivit förstört och försvunnit. Vi kunna icke längre gå dit och dit och se det och det. Men vi kunna läsa om dessa gamla minnen i bevarade aktstycken och handlingar. In på 1800-talet fanns en stor stensättning på "Ryckelsby östra (eller södra) gårde", vilken utmärkte platsen för Göstrings härads tingsplats. Detta säges ha varit häradets allra äldsta tingsplats. Redan i

mitten av 1300-talet förlades den sedan till Hogstad. Nu finns det väl knappast någon, som längre kan utvisa denna uråldriga tingsplats i Ryckelsby. T. o. m. minnet eller traditionen har försvunnit. Många stensättningar och högar omtalas i Hagby äng. Upptornade stensättningar vid landsvägen på Bleckenstads boställes ägor skulle enligt sägen vara lämningar efter någon förskansning. I en mosse vid Bleckenstad anträffades f. ö. 1915 tre runda, medeltida hängsmycken av silver. Äldre handlingar tala ävenledes om en mängd kullar, somliga försedda med släta stenar, nära vägen mellan kyrkan och Fjettmunna, vilka kallades Jute-backarna. Därunder skulle ha begravts danskar, som blivit slagna av svenskarna under det danska mordbrands- och plundringståget i Erik den fjortondes tid, på 1560-talet. På landsvägen nära Hesters gästgivaregård finns än idag en backe, som kallas Jute-backen. Där skulle samma tid ett fältslag ha stått. "Kulor ha där i trakten nyligen blivit funna," skriver kyrkoherde Aurelius 1846. C:a 900 m. sydväst om Götvik är ett större gravfält. Ännu en stensättning måste nämnas. Den finns att beskåda i en hage, omkring 500 m. norr om Ljungby. Den är nästan helt kvadratisk med åtta meters sida. De fyra hörnstenarna äro betydligt högre än de övriga stenarna. I mitten finns en oval fördjupning, som är alldeles stenfri. Det hela måste vara åstadkommet och ordnat av människohand. Är det en stenålders-boplats? Nu finns det dessutom i denna hage, liksom på många andra ställen i markerna, en del underliga stenrader eller stensträngar. Det sägs, att en sådan stensträng börjar vid Ljungby hage och går till St. Åby! Ja, det inte bara sägs, utan det förhåller sig så, enligt uppgift av en man, som följt denna stensträngs oregelbundna lopp hela vägen. Emellertid finns det om dessa kortare eller längre stensträngar, vilka ofta till synes omotiverat gå fram i marken, en teori, som här endast kan antydast. Stensträngarna skulle nämligen vara vägar i den religiösa kultens tjänst. De kunde t. ex. förbinda två gravar och ha anlagts för de dödas bruk; de döda kunde på det sättet hitta till varandra och "hälsa på." Men dessa stensträngar kunde också gå mellan boplats och offerplats eller gravplats; de kunde utgöra "offerstigar," som heliga processioner följt. I varje fall skulle strängarna på ett eller annat sätt ha haft att göra med religiösa föreställningar i förkristen tid. Saken kan som sagt här endast antydast. Men nog kan det vara intressanta ting, som dölja sig bakom stensättningar och stensträngar så i Ljungby hage som annorstädes.

* * *

Källkulten, dyrkan av heliga källor och offer åt källors undergörande krafter hörde gamla tider till, liksom också "brunnsdrickning" förr var mycket mera nyttjat än nu. Källorna spelade överhuvud stor roll, och vi kunna icke i denna lilla Ekeby-skildring gärna underlåta att nämna något om åtminstone tre källor i vår socken.

Den första är Kors-källa vid gården Korskälla. Säkert är det gården, som fått namn av källan och icke tvärtom. Vid denna källa, som av ålder betraktats som helig, har alltid ett kors varit rest. Om detta kors toges bort eller icke vid behov ersattes av ett nytt, skall gården hemsökas av olycka, brand, torkår eller dylikt. En annan sägen berättar, att en munk av hedningar blev mördad vid källan. Till helig åminnelse reste de kristna korset, som alltsedan dess stått kvar, fastän det givetvis många gånger förnyats. Ännu en sägen spinner kring Kors-källa. Där skall ha varit en tingsplats en gång för mycket länge sedan. En ung flicka, "en helig jungfru," dömdes där till döden, oskyldigt anklagad för grovt brott. Hon bedyrade för hela den församlade menigheten sin öskuld och fick ytterligare vittnesbörd genom ett under. Plötsligen sprang nämligen en källa upp vid den plats, där flickan stod. Hon hoppade då ned i källan, bort från sina jordiska åklagare, och försvann för alltid. Då förstodo alla, att den unga flickan var ett helgon. Till åminnelse av henne restes korset, och platsen betraktades sedan dess som helig.

Den andra är Rosebo källa. Den var på en gång både offerkälla och hälsokälla. Den ansågs kunna bota allehanda sjukdomar tack vare sitt järnhaltiga, bläckiga vatten. Men den fordrade i gengäld ofrånkomligen offer i form av penningar, som nedkastades i källan. Det sägs, att den fungerade som offerkälla ända in på 1800-talets mitt. När man nu sökte källans hjälp i nöd och sjukdom och vederbörligen hade offrat penningar till den, hade man endast att dricka och åter dricka så mycket som möjligt av dess vatten. Man kunde också ta med sig vatten hem och genomgå en "hemmabehandling". De offermynt, som under århundradens lopp samlats på källans botten, voro livsfarliga att vidröra. Den som tog ett sådant mynt, fick själv samma sjukdom, för vilken det offrats. Fornminnesvårdaren C. J. Stark i Väderstad, som 1930 besökte Rosebo (och som givit det mesta stoffet till hela denna "källavdelning") skriver, att källans goda och välsmakande vatten är klart som kristall men så höggradigt järnhaltigt och bläckigt på samma gång, att marken

däromkring är genomfärgad i rött och brunt, likt utslagen rödfärg.

Den tredje källan är Linnefors hälsokälla. Denna är belägen mellan Lunden och Ekeberg, alldeles vid gränsen till det sistnämnda stället. Den ser nu icke mycket för världen ut, där den rinner upp vid ett ganska stort stenblock. Med tiden har den blivit till största delen igenslammad. De enda brunnsdrickarna ha sedan lång tid tillbaka utgjorts av Linnefors kreatursbesättning. Men annorlunda var det förr. Mellan 1750 och 1850 torde denna hälsokälla ha varit flitigt besökt. En brunnssalong har även varit uppförd där bredvid. Det hela var nog något av en nöjesplats, där spel och dans förekom jämte brunnsdrickning. Linnefors hälsokälla omtalas alltid i äldre beskrivningar över Östergötlands socknar. Även om det kan tänkas, att den tidigare varit en offerkälla, nämnes härom intet. Det ligger inget övernaturligt eller vidskepligt över denna källa, vars vatten alldeles säkert genom sin sammansättning var hälsosamt att dricka. Enligt uppgift har en undersökning visat, att vattnet i Linneforskällan och Medevi är av exakt samma slag.

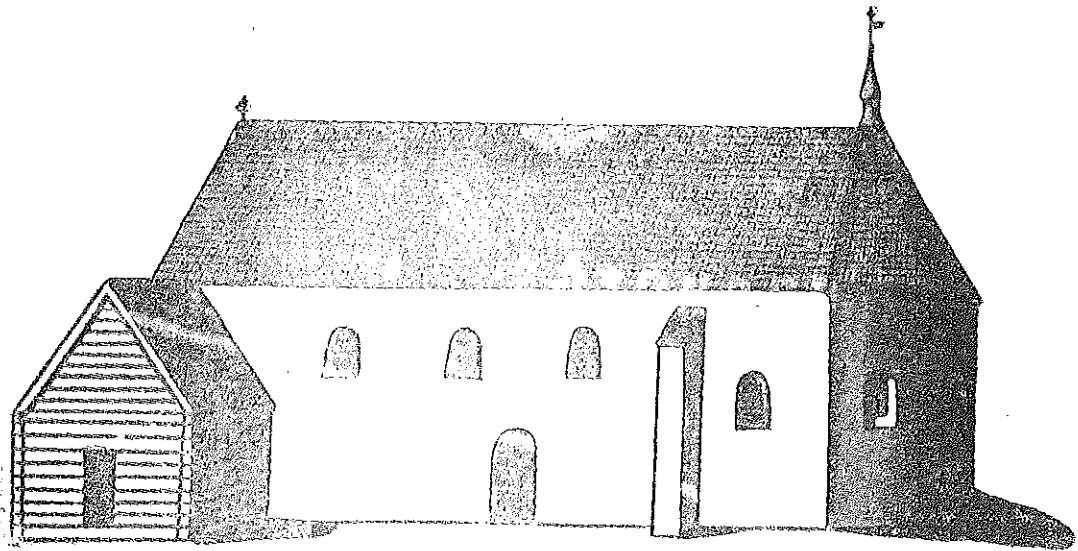
Källor med gott "hälsovatten" finnas också dels en eller annan km. sydost Boxholms Säteri och dels vid Fällorna i Blåvik.

* * *

"Dunkla minnen från tiden, då kristendom och hedendom här kämpade", kallar kyrkoherde C. A. Aurelius en del sägner, som han samlat. Sådana sägner och minnen från långt svunnen tid finnas snart sagt i varje socken och ha i stort samma innehåll överallt. De som här omtalas, äro alltså typiska, om också inte typiska för Ekeby.

När Ekeby kyrka skulle byggas, inträffade det svåra förhållandet, att det som byggdes om dagen, revs ned om natten. Det var inte något annat än skogsråt, som varit framme och rivit ned, emedan man försökte bygga i hennes skog. En förständig man föreslog då, att man skulle ta ett par röda tvillingstutar och en bakvagn, lägga en stock på denna och låta stutarna gå, var de ville. Ja, man gjorde så, och stutarna drevo med stocken in i en ekskog, där de fastnade. Där byggdes Ekeby kyrka, och arbetet gick nu utan några som helst missöden. Ekeby socken fick sedan sitt namn av den ekskog, i vilken dess kyrka byggdes.

När kyrkan var byggd, vredgades jättarna högeligen. En av dem tog en gång några stora stenar och kastade dem från södra skogs-trakten i akt och mening att krossa kyrkan. Han orkade emellertid

Ekeby kyrka på 1600-talet.

inte slunga dem ända fram, utan de föllo ned i Stertingströmmen, d. v. s. i Svartån ett stycke norr om Säteriet. Det är just dessa stenar, som ännu i denna dag ligga kvar där i ån.

En annan jätte försökte bortföra kyrkans storklocka. Men han fick den inte med sig längre än till "igelbäcken på Ekeby gärde." Där tappade han den, den sjönk och förblev borta. Men just på den platsen växte sedan upp en ovanligt stor videbuske.

Vid flera berg, såsom Rödberget nära Fjettmunna, vid ett berg av ovanlig form nära Fiskevik samt å Österskogen vid Boxholm hände det ibland, att det spökade, och man kunde där få se underbara syner. I åtskilliga sjöar och gölar var ett mer eller mindre starkt "rådande." I "Södra Kulle på Ljungby gärde" skulle skatter vara gömda, vilket framgick av fladdrande ljussken nattetid över den platsen. Fastän många sökt efter dessa skatter, har ingen lyckats finna dem. Återvinnandet var nämligen förbundet med vissa villkor, och ingen kunde finna den formel, som gav resultat.

Man behöver f. ö. ej gå särdeles långt tillbaka i tiden för att finna prov på övertro och vidskepelse. Ja, är sådant ännu helt och överallt borta? Säkert är, att det fanns kvar på kyrkoherde C. A. Aurelius' tid. Han berättar själv, att ännu några år före 1846 fanns vid Guldkistan i Rinna (för att nu gå ett litet steg utanför Ekeby socken; vi hålla oss ju ändå inom pastoratet) en idegran av besynnerlig växt och skapnad. Till detta träd vallfärdade stora skaror även från

avlägsna orter för att ägna det "en vidskeplig hyllning medelst bugningar, tilltal, offer o. s. v. och såmedelst åt sig själva eller dem, från vilka de voro utskickade, vinna befrielse från åkomna krämpor." På pastors föranstaltande blev detta undergörande träd fällt och uppbränt.

Till slut skall relateras en sägen om fiendskap och dålig grannsämja. Det blir ju inte precis något vackert slut, men förhållandet var måhända heller inte så illa, som det kunde se ut. "I sundet mellan Sommen och Andersbosjön äro några murlika revlar tvärsöver sundet, höjande sig nära vattenytan, vilka enligt traditionen äro början till en fördämning för att leda Sommens utlopp i annan riktning. Det berättas, att de blivit anlagda av någon herreman i trakten, som ämnat leda vattnet åt annat håll och dymedelst beröva en nedanför boende ovän fisket." Men kanske behöva vi ändå ej tänka så illa om någon Ekeby-bo i gamla tider. Ty Aurelius anför som sannolikare, att naturen själv bildat dessa revlar. En gång på 1700-talet, då det var en mycket svår torka, hindrade emellertid dessa stenrevlar vattnets fria lopp "så att sockenmännen måste nedriva en del av muren, på det vattnet ej skulle tryta för socknens kvarnar."

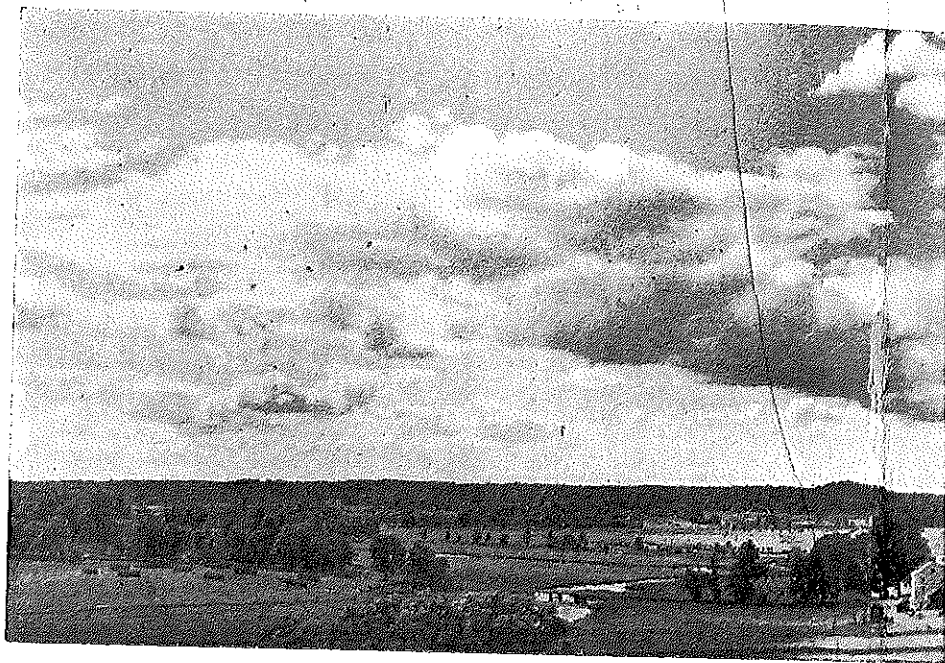
"FÖRTECKNING PÅ SÄLLSYNTA OCH MÄRKVÄRDIGA HÄNDELSER."

Det finns i Ekeby kyrkas äldsta inventariebok, vilken innehåller mycket annat och mera än själva inventarieförteckningen, också ett uppslag med ovanstående rubrik. Det är tyvärr ganska kortfattat men kan lätt kompletteras genom uppgifter från andra handlingar. Gamla tiders präster, åtminstone här i Ekeby, voro nämligen flitiga att nedskriva allt, som de funno värt ett omnämnande. De ville tydligen, att eftervärlden skulle få veta, vad märkligt sig i socknen tilldragit. Vi notera med tacksamhet denna deras möda och omtanke och låta dem nu berätta följande händelser.

Nyårsafton 1641 var Ryckelsby skådeplatsen för en tilldragelse, som man dess bättre kan kalla sällsynt. En adelsman, som hette Per Stråle, var på väg till Herredagen. Han blev av fjärdingsmannen i Dala "lagder till Oluff i Ryckelsby, att han där skjutshäst taga skulle." Nu fogade det sig så illa, att när budet härom kom till Oluff, hade denne förplägat sig med så mycket öl, att han var vid dåligt

humör. Förgäves sökte hans hustru få honom att efterkomma överhetens befallning. Oluff retade upp sig alltmer inför den hastigt påkomna skyldigheten att skjutsa adelsmannen och svarade, att han efter eget sinne på lämpligt sätt skulle ta hand om "Junckren." När så Per Stråle kom, blev det rent ut sagt slagsmål mellan de båda. Stråle, som var beväpnad med värja, stack därvid Oluff så svårt, att han strax avled. En sådan nyårsafton torde Ryckelsby vacken förr eller senare ha upplevat. Den är säkert "sällsynt".

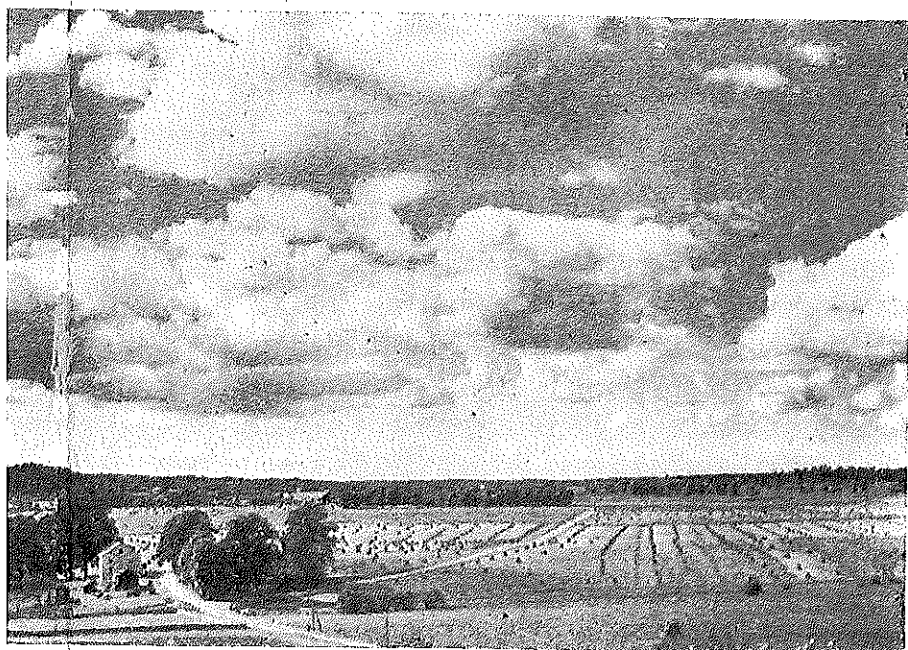
Men den märkvärdigaste händelsen inträffade nog 1698, då Som-

"Ekeby sköna slätt" i våra dagar.

men "stod i blod". Detta ansågs som något övernaturligt och tyddes som ett järtecken. För övrigt: förklara det, den som kan! Kyrkoherde var vid den tiden Seved Rinman, vilken 1699 brevledes gav saken till känna för stiftets biskop, Haqvin Spegel. Så här lydde brevet: "Jag haver här till dags varit uti tvekan, om jag skolat fördrista mig till att skriftligen förkundiga om det stor ajärtecken, som skett är uti församlingen, men som jag nu så grundeligen efterfrågat och hört utav dem, som det med ögonen beskådat och med lukten känt hava, att det så sant är som Gud i himmelen, och är som följer: Förledet år, Anno 1698, klockan pass 8 om morgonen tredje stora Bönedagsaftonen, då bonden Lars i Blåvik, som är boendes 2 1/2 mil

härifrån kyrkan, kom ut till Sommen, hos (vid) vilken han bor, stod han all över med blod, pass två tvärfinger tjockt, gick in och tog med sig två salpetersjudare, som där voro, sina söner, fullväxta drängar, tre stycken, tog själv en ökestock, rodde ännu ut åt sjön och såg intet annat än blod överallt. Detta varade intill andra morgonen, då ett västanväder kom och drev bloden uppå stranden ända in i Blåviken att det låg som stora blodsäckar, varav kom en sådan förgiftig stank och lukt, att de i Blåvik intet väl kunde vara i gården. Saltpetersjudarna togo sina verktyg och foro dädan, sade sig

a dagar. Utsikt från kyrktornet.

intet kunna bruka det vattnet. Dom. 2 post Epiph. (2 sönd. efter Trettandedagen) var jag i bröllop i Blåvik, och som där voro många Torpa-boar, frågade jag dem, om de sågo, att vattnet var sådant som ovan beskrivet är, men de sade sig intet ha sett utan känt en hiskelig stank och lukt. När jag var ung pilt, hörde jag av min salig far, som var kaplan i Rinna; och en gammal fogde Jon Eriksson i Tjufarp berättat, att förr än Kung Gustaf Adolf reste åt Tyskland, stod ock Sommen i blod . . . Gud vare oss syndare nådig!" Så lyder, med några små ändringar för bättre sammanhangs skull; beskrivningen över denna märkliga händelse. Hur vill du, senfödde och upplyste Ekeby-bo, förklara den? Även om den "hiskeliga stanken och luk-

ten" visa ett nog så materiellt underlag för "blodet", så är ju inte gåtan löst, förrän man vet, vad denna substans bestod av och varifrån den kom.

Pesten härjade i Ekeby från hösten 1710 till våren 1711. Enligt en anteckning på ett litet löst pappersblad, som helt nyligen hittades i en gammal husförhörsbok, fick denna hemska farsot så stor omfattning, att mer än hälften av socknens invånare dog. Generallöjtnant Gabriel Ribbing lämnade till särskild begravningsplats "lilla lyckan utmed vägen invid Boxholms djurgård på Vivåsens ägor." Den s. k. Jätte-tallen står väl nu på eller vid denna gamla pestkyrkogård.

Ekeby har också varit med om en jordbävning. Den inträffade vid midnatt den 2 december 1759 och säges ha varit "ansenlig." Det bullrade häftigt, och husen skakades så pass hårt, att dörrarna mångenstädes sprungit upp och husgeråd föllo ned från väggar och hyllor.

Den 19 mars 1760 var en olyckans dag för Ekeby prästgård. Genom en häftig våldeld lades då många av prästgårdens hus i aska. Prästbostaden, visthus, spannmålsbodarna, vagnhus, en del av dräng- och redskapsbodarna, allt skattade åt förgängelsen. Av inventarierna kunde tydligen ej heller något räddas. Kyrkoherde Nils Curman förlorade all sin "egendom, som i byggningen fanns, tillika med böcker och spannmål." Ny prästgård byggdes genast upp. Den fanns sedan kvar, tills den nuvarande byggdes 1885, och torde väl minnas ännu av en och annan gammal sockenbo. Bohag och ägodelar kunde väl också snart anskaffas igen. Men en sak var värre med, nämligen böcker och handlingar. Åtskilligt sådant var och förblev borta. Vi skulle veta mycket mera om det gamla Ekeby, såvida denna eldsolycka icke inträffat.

Den 18 mars 1768 var ävenledes en dag, som säkerligen inte så lätt glömdes. Den bär namnet "Onda fredagen." Då var det en så häftig storm med köld och yrväder, att ingen kunde minnas dess like. "Många människor och kreatur blevo den dagen döda, ity ingen människa kunde se, vart hon tog vägen." Detta oväder inskränkte sig givetvis ej till Ekeby utan sträckte väl sina verkningar vida omkring.

Ett inbrott i kyrkan, eller rättare sagt sakristian, gjordes i mars 1840. En gång tidigare, 1709, hade tjuvar också gjort påhålsning å samma plats. Då bortstals "penningar och pantsilver". Men 1840 nöjde sig inkräktarna icke med pengarna utan lade beslag på åt-

skilligt annat, bl. a. en dopskål, tjocka, vita vaxljus, "mässevin", skuldsedlar och prydnader på marmorfundamentet till den stora urnan, som nu står vid predikstolen. Som något anmärkningsvärt omtalas, att denna tunga blyurna blivit nedflyttad på golvet, "vartill plägar erfordras sju personer". Om tjuvarna upptäcktes och något av det stulna återfanns, är nedskrivaren av dessa rader ej bekant.

Sommaren 1826 var en ovanligt svår torka, så att de flesta vattenverk avstannade, skogseldar härjade och skörden blev högst ringa. Det blev en svår tid särskilt för de fattiga, men de som hade möjligheter att hjälpa, visade mycken omtanke och uppoffring för att förebygga nöden.

När koleran 1834 härjade i Östergötland och särskilt i Vadstena- och Motalatrakterna, blev Ekeby skyddat och skonat. Här inträffade inget dödsfall, "Gud vare lov!"

* * *

"En märkvärdig inföding i denna socken var Peder Törn- skjöld..." Så börjar P. D. Widegren i sin Östgöta-beskrivning en skildring av ett mera ovanligt människoöde. Ja, det finns ej bara märkvärdiga händelser, det finns också märkvärdiga människor, sällsynta levnadsöden. Låt oss sluta detta kapitel genom att berätta om tre "märkvärdiga infödingar."

Den förste är just den ovan nämnde Törn- skjöld. Han var son till prosten Andreas Laurentii och föddes i Ekeby 1578. Han gick här under namnet "Prästa-Pelle" och torde till en början ha varit något av en odåga. Det sägs, att han på grund av syndigt leverne skall ha blivit bortdriven av fadern. Man kunde gå strängt till väga på den tiden! Om hans öden och äventyr, eventuella studier o. d. i ungdomsåren berättar Widegren annars intet. Men denne fördrivna Ekeby-son gjorde senare en glänsande karriär, nådde mycket höga ämbeten och blev upphöjd i adligt stånd. "Prästa-Pelle" blev en mäktiga stor och betydelsefull man. Hans meritlista ser ut på följande sätt: Kammarskrivare i Kungl. Räknekammaren (nuv. Kammarkollegium), Hertig Johans av Östergötland kamrerare 1608, Kamrerare i Kungl. Räktekammaren 1618, Riksräntemästare 1624, Ståthållare i Östergötland 1627, Generalräntemästare 1634. Han lämnade till Kronan ansenliga penningeförskott. 1635 blev han adlad och fick namnet Törn- skjöld. Han avled 1642. En sådan man blev det av den till en början föga lovande "Prästa-Pelle" från Ekeby. Men så benämnes han också "en märkvärdig inföding i denna socken."

Den andre, som vi här vilja påminna om, levde långt senare, tillhörde allmogen och vann sin berömmelse genom det arbete, han nedlade på sin gård. Han är en god representant för den idoge bonden, som i det stilla och undanskymda utför storverk på sitt sätt. Vi må glädja oss åt, att det har funnits och alltjämt finnas också sådana. I detta fall gäller det Petter Svensson i Sandliden. Han levde mellan åren 1776 och 1834. Denne hederlige och arbetsamme Ekeby-bo får detta äreminne: "Åbon på detta hemman, som hör till Boxholm och ligger nära Smålandsgränsen intill Hesters gästgivaregård, har från år 1805 till år 1816 genom sin ovanliga omtanke och flit till mer än dubbelt förökad gårdens avkastning och till största delen ombyggt husen, varförutan han anlagt tvenne större broar av sten över ett sankt kärr och en ny väg till 79 famnars längd. En stengärdesgård om 577 famnar, som omgiver åkrarna, vittnar icke mindre om hans idoghet. Östgöta Kungl. Hushålls-Sällskap har den 2 maj 1819 offentligen belönat hans utmärkta odlingsflit med en medalj och 20 riksdaler b:o; och Hans Majestät, vår nu regerande konung, täcktes på sin resa till Skåne i juni månad samma år nådigst förekalla honom och egenhändigt lämna honom tvenne medaljer för sig samt fyra andra att efter dess egen urskillning utdela till de fyra personer bland allmogen i församlingen, vilkas mödor såsom odlare gjort dem värdiga till detta tecken av det välbehag, varmed konungen omfattar varje nyttigt företag." Det måste ha varit en stor dag för Petter Svensson i Sandliden, när han fick träda fram inför Karl XIV Johan och mottaga både erkännande och tack från allra högsta ort. Men han förtjänade den utmärkelsen. Vilka blevo de lyckliga ägarna av de fyra andra medaljerna? Finns det någon, som känner till något om den saken?

Den tredje "märkvärdiga infödingen" omtalas i ett sockenstäm-moprotokoll 1819. Han gjorde sig på sitt område så bemärkt, att socknemännen då överlade om en offentlig ärebetygelse åt honom. Hans namn var Eric Rydberg, och han var kusk vid Boxholms säteri. Han vann stor ryktbarhet som djurläkare, som en slags självlärd veterinär med ovanlig fallenhet för yrket. Det heter i nämnda protokoll, att han "med sina ovanliga genom läsning och övning självförvärvade kunskaper i häst- och boskapsläkarevetenskapen mer än 20 år betjänat icke allenast sin husbondes gods och folk utan ock hela orten med den framgång, att han nu är anlitad från flera län och nästan aldrig helt och hållet misslyckas, även

vid behandling av de svåraste sjukdomshändelser." När man från flera län sökte hans hjälp, förstås lätt, att ryktet om honom och hans förmåga nått vida. Han måste på sin tid ha varit en mycket omtalad man.

SERIES PASTORUM.

Ekeby "Pastorslängd" börjar redan 1223 och är av imponerande mått. Om vi bortse från förteckningen över kaplaner och komministrar och endast hålla oss till kyrkoherdarna genom tiderna, blir det ändå 29 namn att nämna. Under medeltiden är längden tyvärr ej fullständig, och särskilt gäller detta om 1400-talet. I något fall skilja sig också uppgifterna från olika urkunder. Men från mitten av 1500-talet och till närvarande tid är vår längd pålitlig och fullständig. Här nedan följer nu i kronologisk ordning den långa raden av Ekeby-herdar.

1. Andreas, 1223.
2. Bartholdus, 1253.
3. Petrus, nämnes 1347 och 1348.
4. Ingevaldus, död 1382.
5. Johannes Joenis eller Jöns Jönsson, 1383, död 1397.
6. Arvidus Nicolai, 1398, död omkring 1412.
7. Ericus Petri, 1515, död 1522.
8. Olavus Laurentii, "den förste evangelisk-lutherske pastor härstädes," 1523, död 1526.
9. Henricus Erics, 1527.
10. Seuerinus Petri 1546—1554.
11. Nicolaus, död 1569.
12. Andreas Laurentii, kyrkoherde 1571, prost, underskrev Uppsala mötes beslut 1593, död 1595.
13. Andreas Nicolai, kyrkoherde 1596, död 1602. Han var sannolikt född i Ekeby och kallades "Unge Herr Anders" till skillnad från företrädaren, som benämndes "Gamle Herr Anders."

14. Olavus Johannis Vadstenensis, kyrkoherde 1603, död 1625. Var förut kyrkoherde i Malexander.
15. Nicolaus Andreae Juringius, född i Jönköping 1590, hovpredikant, kyrkoherde 1626, prost, riksdagsman, innehade förslagsrum till biskopsämbetet i Växjö, död 1653 som kyrkoherde i Jönköping. Juringius trivdes ej särskilt väl i Ekeby och ger ej heller något högt betyg åt dess invånare, om nu sanningen skall fram. Det heter, att han fann här "ett motvilligt, tredskt och olärt folk, som ringa aktade Herrens ord och Kristi tjänare; med samme arge hop haver han sig i många år utmattat och genom Guds nåd meste parten fört till ett annat sinne och bättre leverne."
16. Samuel Petri Brask, född i Veta 1613, lektor i Linköping, hovpredikant, riksdagsman, originell litterär personlighet, kyrkoherde 1648, död 1668 som kyrkoherde i S:a Clara, Stockholm.
"Avvärjde 1661 majoren Christer Liljes på Liljeholmen försök att få Blåvik och Kopparhult från Ekeby förlagda till Torpa socken."
17. Raguel Jonae Steuchman, född i Frinnaryd 1631, fältprost i Pommern, kyrkoherde 1663, död 1670.
Han var gift två gånger och hade ej mindre än 24 barn.
18. Sevardus Olai Rinman, född i Rinna 1633, kyrkoherde 1673, prost, död 1712.
19. Johannes Zerl, född i Stockholm 1677, kyrkoherde 1713, prost, död 1748.
Han nitälskade särskilt för kristendomsundervisningen och uppträdde med stränga medel mot allt som avvek från ett kristligt leverne.
20. Nils Curman, född i Nykil 1717, kyrkoherde 1750, prost, donator, död 1781.
Han donerade medel till "sockeninformatör" i Ekeby och Rinna samt till stipendier åt studerande vid Linköpings läroverk. Hans änka donerade 1809 hemmanet Särstad till änkesäte för komministersänka i Rinna.
Curman får detta vackra eftermäle: "En allvarsam, flärdfri, ordningsam och välgörande man."

21. Stefan Nerenius, född i St. Skedvi 1734, kyrkoherde 1782, mycket sjuklig, död 1787.
22. Anders Ekmarck, född i Svennevad 1741, kyrkoherde 1787, prost, teologie doktor, död 1822.

Doktor Ekmarck är utan tvivel en av de mest betydande kyrkoherdar Ekeby haft. Han var en lärd man, som korresponderade med tidens ledande teologer i in- och utlandet, och som ända in i sena ålderdomen var sysselsatt med att på latin skriva utläggningar och förklaringar över flera böcker i bibeln. Men han var också en handlingskraftig, praktisk man, vilket kom till uttryck bl. a. vid Rinna kyrkas "fullkomliga nybyggnad samt Ekeby kyrkas stora förbättring och flera allmänna byggnaders förnyande". Först och sist var han dock präst och sjelasörjare. Han hade också lätt att vinna hjärtan. "Med varm gudsfruktan och nitisk verksamhet i Herrens tjänst var hos honom förenat ett anspråkslöst och älskvärt umgängesätt."

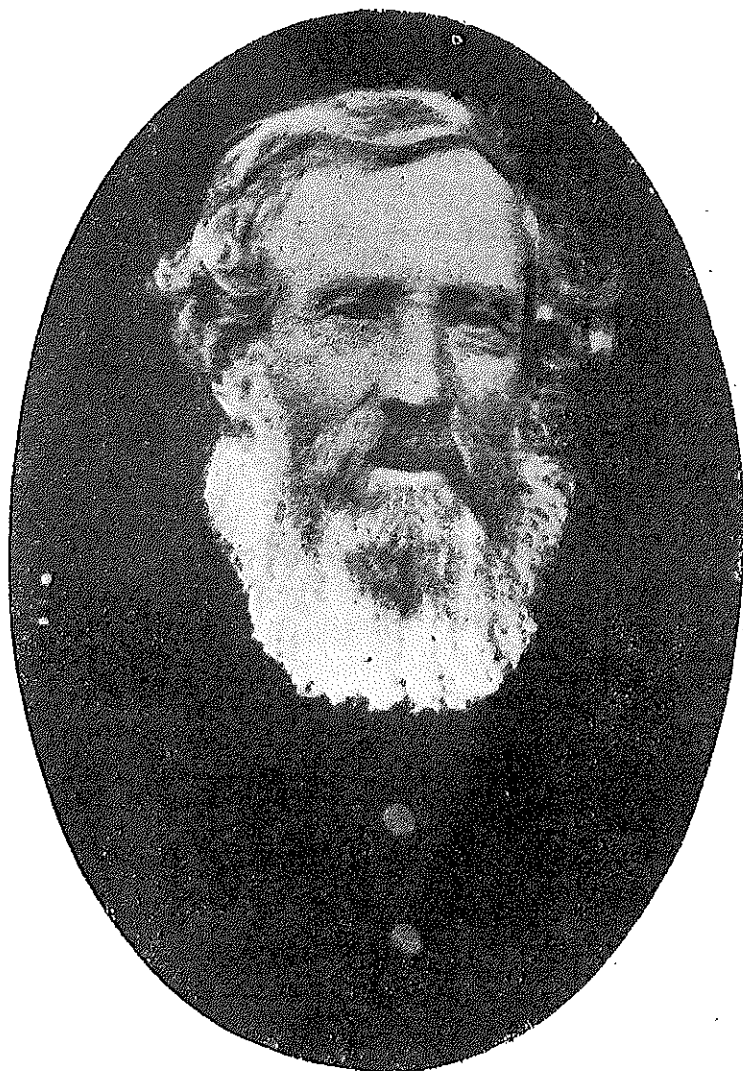
Då han 1785 ingick äktenskap med läroverkskollegan Samuel Berzelius' änka, blev han styvfader åt Jöns Jacob Berzelius, född 1779, "friherre, professor, riddare och kommandör av flera ordnar, en över hela civiliserade världen berömd vetenskapsman."

23. Johan Adolf Nygren, född i Nykil 1767, regementspastor, kyrkoherde 1822, död 1837.

"Hans nit för ämbetet och för församlingens allmänna och enskilda skydd av lagen mot orätt, hans bemödanden att i behovets stund bereda undsättning för de nödställda och hans trofasta välgörenhet äro allmänt bekanta."

24. Carl Adolf Aurelius, född i Örtomta 1799, komminister här 1827, kyrkoherde 1837, död ogift 1854.

"Outtröttligt verksam för församlingarnas bästa samt med egen försakelse välgörande mot alla. Folkskolan och fattigvården omhuldade han såsom sina älsklingsbarn. Exemplarisk i lära och vandel." Ekeby bibelkassa, från vilken än idag konfirmanderna i församlingen få sina biblar, bildades "på hans varma förord".

Prosten Anton Anders Aurelius, 1802—1878.

25. Anton Anders Aurelius, broder till företrädaren, född i Örtomta 1802, komminister här 1837, kyrkoherde 1854, prost, död 1878.

”Genom sitt milda, stilla väsen, sin oskrymtade religiositet och sitt för lidande likar ömt känsliga hjärta gjorde han sig allmänt värderad och älskad.”

26. Jon Theodor Julin, född i Östra Husby 1832, komminister här 1860, (kyrkoherde i Östra Tollstad 1879—82), kyrkoherde här 1882, prost, hovpredikant, död 1919.

Prosten J. Th. Julin, 1832—1919.

Han var sålunda präst i Ekeby i 55 år, vida längre än någon av de föregående. Han intar också ett av de mera bemärkta rummen. "En fullödig representant för den gammallutherska åskådningen i vårt land, en trogen arbetare i Herrens vingård. J. Th. Julin var en av de gamla prostarna, 'regenterna', men han var främst en i verklig mening Guds ords tjänare."

27. Jonas Peter Otto Hultén, född i Hult 1867, t. f. kyrkoherde 1920—1927.
28. Gustaf Vilhelm Ramfelt, född i St. Malm 1874, kyrkoherde 1928, emeritus 1943.

29. Axel Harry Alm, född i Mjölby 1904, komminister här 1928, kyrkoherde 1943.

UR 1700-TALETS SOCKENSTÄMMOPROTOKOLL.

I gamla tider funnos ej nutidens många styrelser och nämnder i en socken, utan det fanns endast ett, snart sagt allt bestämmande organ: sockenstämman. Där behandlades och bestämdes om alla möjliga gemensamma angelägenheter. Sockenstämmoprotokollen avspeglar därför ganska väl en sockens liv och leverne, allrahelst som prästerskapet lade ned mycken möda och omsorg för att protokollen skulle bli så utförliga och målande som möjligt. Det var helt naturligt kyrkoherden, som satt såsom ordförande i sockenstämman. Vid sin sida hade han främst kyrkvårdar och sexmän. Deltagande- och beslutanderätt hade alla jordägare. Dock kunde någon gång hela församlingen inkallas. Först 1862 genomfördes en boskillnad mellan den kyrkliga och den borgerliga kommunen. Då tillkom kyrkostämman.

Vi få nu i det följande några bilder eller en liten sockenkrönika från 1700-talets Ekeby genom att dröja vid dåtida sockenstämmoförhandlingar och beslut.

1760 bestämdes, att all "beskedlighet" skulle iakttagas vid utgåendet ur kyrkan, särskilt jul- och nyårsdagarna. Manfolken kulle gå först och kvinnfolken sedan. Skedde buller, spring eller oljud, skulle den felande plikta, och bötessumman skulle genast uttagas av sexmännen i roten. Men om den felande var till penningböter oförmögen, skulle han straffas med stockstraff. Vi kan tycka, att detta var nog så hårt, men ordning och stillhet skulle det vara i Herrens hus, även om yttre, stränga medel därför måste tillgripas. Å andra sidan kan man förstå, att det särskilt på juldagen ej var lätt för menigheten att visa "beskedlighet" vid utgående ur kyrkan. Ty det var ju så, att den som kom först hem från julottan, skulle få den bästa skörden följande år!

Bibeln fanns vid denna tid icke i varje hem. Men kyrkan hade två biblar, som utlånades till församlingsborna och som alltid voro på vandring mellan de olika hemmen. Sålunda heter det 1761: "Den ena kyrkobibeln lämnades till Lars i Kröklekulla och den andra till änkan Ulrica i Fjettmunna."

Eldsvådor inträffade ofta i gamla tider. Det berodde väl ofta på förekomsten av halmtak på de många, små och stora hus, vilka

hörde en lantgård till samt på eldstädernas genomgående dåliga murning. Det berodde givetvis också på, att man så ofta rörde sig med "bar eld." En torrvedssticka, instucken mellan bjälkarna i logväggen, kunde t. ex. få tjäna som belysning vid slagtröskningen. Om nu olyckan var framme, visades mycken hjälpsamhet och ofervillighet mot den nödställda. Man behandlade saken på sockenstämma, och det blev en hela socknens gemensamma angelägenhet att hjälpa. Skillnaden i stånd och villkor var stor, men det var också ett genomgående drag, vad det än gällde; att den som ägde mycket, skulle ge mycket. Man hjälpte varandra "proportionaliter." Så skedde t. ex. 1769, då en svår vådeld natten mellan den 2 och 3 februari lade både mangårdsbyggningen och ladugården på frälsehemmanet Bärback i aska. För att hjälpa den olycklige bonden Jonas Svensson, bestämdes på sockenstämma, att alla gårdar all efter sin storlek skulle vara med om återuppbyggnad. Timmerstockar skulle framskaffas och dagsverken göras. Man hjälpte solidariskt "den nödlidande till hus igen."

Missväxt och hungersnöd kände våra fäder till. I Sveriges historia kunna vi läsa, att just tiden för Gusav III:s första regeringsår, alltså början av 1770-talet, utmärktes av en omfattande missväxt. Detta återspeglas också i Ekeby sockenstämmoprotokoll. Det heter nämligen 1773: "Som en svår hungersnöd nu så ofta trycker, bad pastor församlingen att i år så nog rovo- och rotkålsfrö och underrättade dem på vad sätt de av rovor och kålrötter skola få ett varken ohälsosamt eller osmakligt bröd, till vilken ända sådant bröd uppvisades, om vilket folket tyckte ganska väl och togo därav åtskilliga bitar med sig. Till uppmuntran nämndes ock, att Hans Majestät Konungen själv sådant bröd ätit, och är visst bättre att skaffa sig sådant bröd än de som tillredes av allehanda för människor otjänliga saker."

Sockenstämman antog och avskedade också sockenhantverkare, av vilka de viktigaste voro skomakare och skraddare. Dessa hade privilegium på respektive arbeten inom socknen. Med sina gesäller gingo de från gård till gård. Denna gamla ordning inom skråväsendets ram upphävdes officiellt först 1846. Emellertid gick det hela icke alltid friktionsfritt, som följande två bilder visa. Den första gäller sockenskraddarna och blir säkert tydligast genom citat: "Överklagades att skraddarna, utom det de gå ifrån den gamla allvarsamheten och ärbarheten och tillskapa högfärd hos en del obetänksam ungdom, som ej skäms för utvärtes prål, skola begära

dryga arbetslöner och under tiden skämma bort arbetet. Alltdärföre, om de ej rätta sig uti de överklagade stycken och hålla sig vid vanlig taxa och till ärbar och allvarsam söm, skola de från församlingens tjänst uppsägas och andra allvarsamma och skäligen män anskaffas." Så beslöto Ekeby hedervärde sockenmän 1775. Särskilt uttrycket "ärbar och allvarsam söm" synes värt att räddas ur glömskan. Det ger ett stort stycke av den gamla tiden och dess syn på icke blott kläder och mode utan tingen överhuvud.

Den andra bilden är från 1789 och gäller sockenskomakaren. "Beklagade åtskilliga sockenmän, att de blivit besvärade med rättegång vid häradsrätten i Hogstad nästlidne fredag, därför att andra än de ordentliga sockenhantverkarna hava gjort skor och andra kläder för betalning. Sockenskomakaren Amund Nilsson skall däröver hava fört klagan vid välbemälte domstol. Häremot anmäldes: 1) att Amund Nilsson illa tjänt församlingen och icke kunnat i rättan tid göra allt det skoarbete, som sockenborna behövt, 2) att flera fel voro av honom begångna, varför församlingen längesedan kunnat uppsäga honom ifrån sin tjänst, 3) att man likväl icke velat föra någon talan mot honom så länge han i stillhet åtnöjt sig med det förtroende han ännu måtte bibehålla hos några, och icke velat truga sitt arbete på de andra, 4) att dessa, efter gammal sed i församlingen, låtit göra skor åt sig och de sina av dem, som varit dem bäst till nöjes, 5) att de som fått denna förtjänst, äro fattiga invånare i församlingen, vilka hellre borde försörjas vid flitigt arbete än nödsakas att arbetslösa betunga församlingen med tiggeri, 6) att ingen av dem nekat Amund Nilsson billig handräckning eller någon skälig avgift till utlagors betalning, om han det begärt, och ingen förmodat det han skulle finna sin rätt kränkt, så länge han intet missnöje yttrat, 7) att åldriga inhysesmän och avskedade soldater efter allmogens önskan hellre tyckas böra få dela förtjänsten med sockenskräddaren och sockenskomakaren än flera unga drängar, som duga till tyngre arbete. Dessa tankar hava, som enhälligt betygades, länge varit rådande i församlingen, som nu vördsamt vill överlämna dem till vällovliga häradsrättens ej mindre billiga och ädelsinnade än rättvisa prövning." Historien förmäler inte, hur denna sak avdömdes. Men säkert var det inte lätt för Amund Nilsson att ha hela Ekeby sockenstämma emot sig.

I kyrkligt avseende har Ekeby i gamla tider varit ett patronellt pastorat, d. v. s. haft en patronus, som ägt rättighet att kalla och utse präst. Så var det, ända till dess patronatsrätten upphävdes

1922. Ekeby patroni ha alltid varit ägarna av Boxholms säteri, och ha så gott som uteslutande bestått av medlemmar av släkterna Ribbing och Burén. Församlingen har icke förlorat på denna anordning. Här ha varit utmärkta patroni, som känt sina förpliktelser, övat stor välgörenhet och kallat goda präster, 1789 läsa vi i detta sammanhang följande: Församlingens ädelmodige herr patronus, brukspatron C. D. Burén till Boxholm har med sällsynt frikostighet helt och hållet på egen bekostnad förärat till kyrkan ett av de vackraste orgelverk, som uppsattes nästlidne höst av orgelbyggaren Petter Schörlin från Linköping, redan flera gånger uppmuntrat församlingens andakt och nu snart får mer lysande anseende genom bildhuggeri, förgyllning och målning. Detta allt tillsammans kostar 692 riksdaler, och förklarades nu egenhändigt av högädle herr patronus för en fri skänk. Med tacksamma hjärtan erkändes däremot enhälligt, att alla församlingens ledamöter böra prisas Gud därför, att han tillskickat oss ett så välgörande patronherrs-kap, över vilket all välsignelse nu och framgent troget må önskas. Alla voro även nöjda därmed, att vår kyrkas gamla orgelverk blivit förärat till Åsbo kyrka, då ingen ville giva något därför, och man icke utan olägenhet kunnat gömma det, till dess det alldeles blivit förtärt av vanskligheten." Detta är onekligen ett vackert stycke i den långa raden av protokoll. Men hade Åsbo vid denna tid ingen orgel i kyrkan? Det låter ungefär som om man förbarmade sig över Åsbo genom att förära dess kyrka Ekeby kasserade orgel.

Ungefär vid samma tid varnades för trolovning mellan "personer som ingen kristendoms-kunskap äga, ty den intet fått begå Herrens Hel. Nattvard, får ej gifta sig." Det beslöts även, att bröllop ej skulle få hållas näst efter någon högtidsdag eller bönedag, emedan deras tillredelser hindra folket från gudstjänsten.

Men sockenstämman tog också itu med så ömtåliga saker som oenighet i äktenskap o. d. och fällde därvid ibland riktiga salomoniska domar. Eller vad sägs om följande från mitten av 1780-talet?

Jakob Persson och hans hustru Ingrid Johansdotter på Linnefors ägor hade länge varit oeniga och icke kunnat "förenas till en kristlig samlevnad." Nu hade de blivit kallade att träda fram inför sockenstämman. Här blev det undersökning och rannsaking, båda fingo redogöra för sina synpunkter, och båda anklagade varandra. Mannen föregav, att han alltid blivit av hustrun bemött med kall-sinnighet, att hon förstört hans kläder och tillhörigheter samt ej brytt sig om att laga honom någon mat. Hustrun föregav, att man-

nen förstörde och bortsålde allt vad både hon och sonen kunde med sitt arbete förtjäna, och att han på grund av en ovanligt stor lättja undandrog sig allt arbete och ej frågade efter de sinas bärgning. Som synes stod hårt mot hårt. Hur skulle sockenstämman klara detta? Jo, ”i detta målet avgjordes omsider, att mannen bör flytta hem till sin hustru jämte allvarligaste tillsägelse att de hädanefters leva å ömse sidor beskedligt och kristligt, och emedan Jacob gjort sig känd för ganska lat, kommer han nu med kolning eller annat till att arbeta under Nils Larssons uti Öringe inseende, vad han förtjänar lämnas till hustrun, varemot hon är skyldig att förse honom med kläder och kosthållning.” Alltså en regelrätt arbetsfördelning med övervakning!

Efter Gustaf III:s död 1792 befunno sig rikets finanser i ett ohållbart läge. Särskilt hade kriget med Ryssland 1788—90 bidragit härtill. Förmyndarregeringen sökte därför genom en god hushållning förbättra läget. Det gällde t. ex. att motarbeta den tilltagande smaken för allt utländskt och ”återkalla folket från nymodiga ovanor till den förnuftiga hushållning och ärbara torftighet, som varit de svenskes gamla prydnad.” Liksom i alla andra socknar samlades därför 1793 Ekeby socknemän i sin sockenstuga för att överlägga i detta ärende, varvid överenskoms: ”1) att allmogen icke vill bruka guld, ädla stenar, silver, silke, kaffe, vin, socker eller andra utländska varor, än mindre skaffa nya sidenkläder åt sina hustrur, barn och tjänstehjon, utan att de allesammans helst må åtnöjas med sådana kläder, som äro av egna tillverkningar med grå, brun eller blå färg, allvarsamt förfärdigade, 2) att vidlyftiga bröllop, barnsöl och begravingar, vilka uti denna socken redan äro sällsynta, må bliva än mer inskränkta, så att intet bröllop hålles längre än ifrån söndagen till tisdagen, (!) 3) att församlingen godvilligt fogar sig efter den ordning, som de flesta församlingar i länet åstunda och Kungl. Maj:t kan finna rådligt att stadga, 4) att en var nu strax må börja indraga vad som bör sparas, bortlägga vad som bör bliva förbjudet och iakttaga den anständiga torftighet som gagnar och hedrar, så att det icke kan ogillas. Emellertid förmodas det, som flera önska, att var och en klanderlöst får slita ut de kläder, som han före denna dag välförvärvat sig.” Det var väl vackert gjort, detta att frivilligt avstå från både kaffe och socker? Om någon förvånar sig över, att en så utländsk vara som tobak inte nämnes i förteckningen, kanske han finner förklaringen i det förhållandet,

att endast män sutto i sockenstämman. Och någon måtta skulle det väl vara på inskränkningarna!

Rovdjuren ställde till ganska mycken skada i forna tider. Ofta överlägger man på sockenstämmorna om bästa sättet att utrota varg och lo. Ibland gick man skallgång under skallfogdens ledning, varvid alla vuxna män voro pliktiga att deltaga. År 1800 ville man tydligen ta ett krafttag för att minska rovdjursstammen. Då utfäste sig nämligen församlingen att som belöning lämna 4 riksdaler för varje fullvuxen varg eller varglo, som dödades inom församlingen, och 1 riksdaler för varje vargunge. Detta får nog betraktas som en ganska högt tilltagen skottpenning. Men å andra sidan ställde dessa rovdjur till så mycken skada och död bland kreaturen, att deras oskadliggörande måste vara av stor vikt.

Denna bild från gränsen mellan 1700- och 1800-talen får bliva den sista i denna lilla sockenkrönika från våra fäders tid. Det hela utgör endast en liten axplockning från sockenstämmornas många och långa protokoll. Men det kan väl ändå ha något att säga oss nuvarande Ekeby-bor om liv och leverne, förhållanden och händelser förr i tiden. Nu är det vi, som föra verket vidare. Vad skall det sägas om oss en gång, när vår tid har blivit den "gamla tiden"?

ETT OCH ANNAT.

En del namn på gårdar och byar i Ekeby påträffas i mycket gamla tider. År 1377 skänkte Katarina Ragvaldsdotter 1 attung jord i Blekmundstad till Vadstena klosterbyggnad. Skeninge kloster köpte 1389 av Alvastra kloster någon jord i Fietmunda. Götau och Haghaby nämnas 1399. Disabaerghs kvarn testamenterades 1403 till Vadstena kloster. År 1487 sålde Ingeborg Mansadotter en gård i Öringhe till svennen Bengt Abiorsson.

* * *

Broocman påpekar i sin Östgöta-beskrivning från mitten av 1700-talet, att Ekeby är rikt på små insjöar och nämner som ett märkligt exempel, att Bösebo skattehemman har fiske på 18 ställen!

Folkmängden var på 1750-talet: 1,300, 1790: 1,671, 1825: 2,010, 1850: 2,402.

Vid mitten av 1700-talet såddes årligen vid ett helt hemman på slättlandet 12 à 14 tunnor men i skogsbygden ej mer än 6 à 7.

* * *

I början av 1800-talet uppges medelavkastningen i allmänhet vara 5:e kornet. År 1805 var antalet kreatur i socknen: 204 hästar, 102 oxar, 510 kor, 153 ungboskap och 612 får. Proportionerna ha tydligen med tiden avsevärt förskjutit sig.

Vid samma tid uppgives tunnlandstalet öppen jord vara 763. Som jämförelse kan nämnas, att hela åkerarealen 1938 uppgick till c:a 1,800 hektar.

* * *

Som ett exempel på gamla tiders rättframma språk och skrivsätt må följande brev från kyrkoherde Rinman till biskop Spegel anföras: "Jag hafver här i Rinna Församling en åldrig man, är född på Seland i Danmark och kommen hit, då kriget stod på mellan Sverie och Danmark i Sal. Kong Carlz den 10:dess tijd, och vistats här i Församlingen pass 30 åhr; nu såsom han intet orkar arbeta för ålder och stor bräcklighet skuld, han kan ock intet föras omkring utan hafver ett fahrligit stort been, tjockt som en sillefierding, deraf en grufvelig stank och luckt går. Ty ber jag både på min och Församlingens vägnar Högvördige Fadren ville vara så gunstig och förhjelpa bem:te person i Wadstena Hospital. Gud varder sådan välgerning väll belönandes. Och jag näst Guds trogne anbefallande förblifver Högv. Herrens Tjenstskyldigste Tjenare.

Seved Rinman."

Brevet skrevs 1705. Tilläggas bör, att hospital på den tiden betydde ungefär detsamma som sjukhus nu.

* * *

Ur 1788 års markegångstaxa hämtas följande uppgifter om olika "persedlars" värde då för tiden, uttryckt i riksdaler och skilling. En riksdaler var = 48 skilling.

1 tunna vete	4: —
1 „ råg	3: 8
1 „ korn	2: 40
1 „ havre	1: 40
1 oxe	10: —
1 ko	5: —
1 får	0: 40
1 höns	0: 4
1 lispund (8,5 kg.) smör	1: 32
1 lass ved om en famn	0: 32
1 ökedagsverke	0: 16
1 drängedagsverke	0: 8